

Kirjallisuudentutkimuksen uusi sukupolvi

Hanna Meretojan, Aino Mäkikallin, Anna Helteen, Kaisa Ilmosen ja Markku Lehtimäen toimittama *Lähestymistapoja kirjallisuuteen* julkaistiin loppuvuodesta 2024 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Tietolipas-sarjassa. Teos on merkittävä tapaus jo laajuutensa tähden: hieman alle 500 sivua käsittävä käsikirja sisältää tekstejä lähes neljätkymmeneltä kirjoittajalta.

Edelliset oppikirjoiksi tarkoitettut, kirjallisuudentutkimuksen suuntauksia ja käsitteitä eritelleet teokset on julkaistu vuosituhanen vaihteessa: Lasse Koskelan ja Lea Rojolan *Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin* vuonna 1997 ja Tiina Käkälä-Puumalan ja Outi Alangon toimittama *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä* vuonna 2001. Monen polku kirjallisuudentutkijaksi on viime vuosikymmeninä kulkenut näiden teosten kautta: yliopistojen pääsykokeiden lukemistoina ja peruskurssien oppikirjoina teokset ovat kasvattaneet kokonaisen sukupolven kirjallisuuden tulkitsijoita—meidät nykyiset *Avaimen* päätoimittajat mukaan lukien. Harvaan kirjallisuudentutkimuksen teokseen liittyikin nykytutkijoiden parissa niin vahvoja taktiileja muistoja uudenkarheasta, pääsykokeita varten hankitusta kirjasta satojen opiskelijoiden kuluttamiin kirjastokappaleisiin. Nyt julkaistava teos muodostaa pohjan, jolle tulevaisuuden kirjallisuudentutkijat rakentavat käsityksensä alan historiasta ja nykytilasta.

Teoksessa toteutuukin sen johdannon mukaan ”eräänlainen sukupolvenvaihdos suhteessa aiempiin kirjallisuudentutkimuksen oppikirjoihin” (Meretoja & Mäkikalli 2024, 16). Se on tarpeellinen päivitys kirjallisuudentutkimuksen lähestymistapoihin, joiden horisontti on viimeisten vuosikymmenten aikana muuttunut merkittävästi. *Lukijan ABC-kirja* alkaa *Lähestymistapojen* lailla biografistisesta tutkimuksesta, joka uskrittiikin rinnalla esitellään kirjan ensimmäisessä osiossa. Kirjan sisältö päättyy samoin ”maailmaan” suuntautuneisiin teorioihin, sisältäen marxilaisen, feministisen ja jälkikolonialistisen kirjallisuudentutkimuksen. Väliin mahtuu erilaisia teksti- ja merkityslähtöisiä suuntauksia venäläisestä formalismista vastaanoton tutkimukseen, jotka on esitelty kronologisesti. *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä* taas lähestyy nimensä mukaisesti alaa käsitteiden kautta, ja näin järjestyy myös enemmän tutkimuksen kohteiden, siis esimerkiksi teeman, kontekstin, lajin tai henkilö-hahmon perusteella, joskin teoksen viimeinen luku erittelee tiiviisti keskeisiä kirjallisuudentutkimuksen suuntauksia. Kummassakin teoksessa esitellyt teoriat näyttäytyvät edelleen pääpiirteittäin relevantteina *Lähestymistapoja kirjallisuuteen* -teoksessa, mutta samalla erityisesti ”maailmallisen” tutkimuksen kenttä on laajentunut ja moninaistunut valtavasti.

”Lähestymistapojen” korostuminen teoksessa ”teorioiden” tai ”metodien” sijasta kertoo kirjallisuudentutkimuksen nykykentän moninaisuudesta ja tarpeesta hahmottaa erityisesti kirjallisuuden ja sen kontekstien suhteita eri näkökulmista. Mukana on sekä ”selkeitä tutkimussuuntauksia, jotka tarjoavat yhtenäisiä vastauksia [kirjallisuudentutkimuksen] miten-kysymyksiin”, tietystä teoriataustasta, kuten posthumanismista tai psykoanalyttisesta kirjallisuudentutkimuksesta ammentavia suuntauksia että tutkimuskenttiä ja eri tieteiden rajapinnoille asettuvia suuntauksia, kuten kirjallisuuden ja hyvinvoinnin tutkimus ja folkloristinen lähestymistapa kirjallisuuteen. (Meretoja & Mäkilä 2024, 10–11.) Hankkeen laajuudesta kertoo myös se, että joitakin näkökulmia ja tutkimusalueita jää väistämättä katveeseen.

Tässä *Avaimen* numerossa *Lähestymistapoja kirjallisuuteen* -teosta esitellään monesta näkökulmasta. Hanna-Riikka Roine keskittyy esseessään teoksen rooliin kirjallisuudentutkimuksen uutena standardikäsitteinä. Roine pohtii myös teoksessa vähälle huomiolle jäävää digitaalista horisonttia, joka on muuttanut merkittävästi sekä kirjallisuuden tuotantoa että vastaanottoa ja tarjoaa uusia tutkimusmetodeja sen tutkimiseen. Joel Suontama kirjoittaa indeksin laatimisesta teokseen luodaten samalla tiedejulkaisemisen reunaehtoja sekä eri lähestymistapojen kytköksiä. Laura Karttunen ja Anna Ovaska esittelevät raportissaan Suomen kirjallisuudentutkimuksen oppihistoriaa kartoittaneen ja teoksen julkaisutilaisuutenakin toimineen seminaarin Ohjelmaa. Olli Löytty pureutuu esseessään laajemmin kulttuurintutkimuksen nykytilaan pohtien, mikä on sen suhde kirjallisuustieteeseen sekä viime aikoina yleistyneisiin maailmallisiin tutkimussuuntiin.

Numerossa julkaistaan neljä vertaisarvioitua artikkelia. Reeta Holopaisen artikkeli lanseeraa ekokritiikin kansainvälisellä kentällä hyödynnetyn ilmastonrunouden käsitteen osaksi kotimaisen nykyrunouden tutkimusta. Nojaten neljän 2020-luvun runoteoksen luentaan Holopainen tutkii, minkälaisista poettisista ja temaattisista tekijöistä suomalainen ilmastonrunous rakentuu ja millaisia erityispiirteitä sillä on suhteessa kansainvälisiin lajitovereihinsä.

Linda Nurmi paneutuu artikkelissaan ranskalaisen kirjailijan Marguerite Durasin proosaa ja näytelmätekstiä yhdistelevään romaaniin *Les Yeux bleus cheveux noirs* (1986, suom. *Siniset silmät musta tukka* 1991) vapaan suoran esityksen ja puheäänien ruumiillisuuden näkökulmasta. Kertomuksentutkimusta, fiktiivisen dialogin tutkimusta sekä kielentutkimusta hyödyntäen Nurmi syventää käsitystä vapaasta suorasta esityksestä ja esittää, että se muodostaa Durasin romaanissa intersubjektiviivisen tilan, jossa on läsnä myös sanaton ruumiillinen ulottuvuus.

Jaana Pesosen artikkelissa tarkastellaan vuosina 2012–2019 ilmestynyttä Puhelias Elias -lastenkirjasarjaa tunteiden ruumiillisuuden näkökulmasta. Didaktiseen tunnetaitopuheen uusliberalistista eetosta kritisoiva artikkeli tuo esiin, miten Puhelias Elias -sarja tarjoaa alustan ja virikkeitä nähdä toisin ja haastaa tunteisiin liittyviä normeja ja valtasuhteita.

Riikka Simpura käsittelee hen-pronominin käyttöä kotimaisessa kirjallisuudessa aina Ernst Lampénista Leevi Lehdon kautta Paavo Kässäiin. Simpura rekonstruoii hen-pronominin esiintymistä koostuvan satavuotisen jatkumon, jota hän nimittää varjohistoriaksi. Pronominin eri käyttötarkoituksia analysoidessa hän esittää sen kytkeytyvän keskeisesti ajatukseen kielen todellisuutta muovaavasta luonteesta, koskien niinkin erilaisia ilmiöitä kuin kääntäminen, luonnollisten kielten kehitys ja sukupuoli.

H. K. Riikonen pureutuu arviossaan Yrjö Varpion teokseen *Elää, kokea, ymmärtää. Alex Matsonin elämä* (SKS, 2023). Karoliina Lummaa puolestaan arvioi Tero Tähtisen väitöskirjan *Tyhjä vuori, tyhjä mieli. Ihmisen ja luonnon suhde klassisessa kiinalaisessa luontorunoudessa* (Tampereen yliopisto, 2024) sekä Tähtisen tuoreen teoksen *Kuunkajoa lootuslammella. Kiinalaisen kirjallisuuden historiaa* (2025).

Tänä vuonna tulee myös kuluneeksi kymmenen vuotta siitä, kun Kirjallisuudentutkijain seuralle ja sen julkaisemalle *Avaimelle* on myönnetty virallinen vertaisarviointitunnus. Nostamme siis maljan näille kymmenelle vuodelle—ja jokaiselle vertaisarvioijana toimineelle—ja toivomme *Avaimen* laadukkaita, moninaisia lähestymistapoja hyödyntäviä tekstiä myös seuraaville vuosikymmenille!

Samalla toivotamme kaikille *Avaimen* lukijoille hyvää uutta vuotta ja kiitämme kuluneesta vuodesta. Vuoden 2026 ensimmäinen numero on vieraillevien päätoimittajien Mäimouna Matikainen-Soureaun ja Ida Pölläsen toimitama teemanumero, jonka teemana on ”Valkoisuus / Vithet.” Tekstiehdotukset ovat tervetulleita jälleen vuoden 2026 toiseen numeroon.

Laura Oulanne & Anna Tomi

Lähteet

- Alanko-Kahiluoto, Outi & Tiina Käkelä-Puumala (toim.) 2001. *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Helsinki: SKS.
- Koskela, Lasse & Lea Rojola 1997. *Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin*. Helsinki: SKS.
- Meretoja, Hanna & Aino Mäkikalli 2024. *Lähestymistapoja kirjallisuuteen. Johdanto*. Teoksessa *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*. Toim. Hanna Meretoja, Aino Mäkikalli, Anna Helle, Kaisa Ilmonen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS, 9–18. DOI: 10.21435/tl.287.